

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО**

Кафедра «Економіка і бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри,

к.е.н., доцент Лариса БОЛТЯНСЬКА

«31» серпня 2022р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Економічний ризик та економічна безпека»

для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр»

зі спеціальності 242 «Туризм»

за ОПІ «Туризм»

(на основі повної загальної середньої освіти та ОКР «Молодший спеціаліст»)

Факультет економіки та бізнесу

Робоча програма навчальної дисципліни «Економічний ризик та економічна безпека» для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» зі спеціальності 242 «Туризм» за ОПП «Туризм» (на основі повної загальної середньої освіти та ОКР «Молодший спеціаліст») – Запоріжжя, ТДАТУ, 2022 - 10с.

Розробник: к.е.н. , доцент Кукіна Н.В.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри «Економіка і бізнес»

Протокол № 1 від «31» серпня 2022 року

В.о. завідувача кафедри «Економіка і бізнес»

к.е.н, доцент Лариса Болтянська

Схвалено методичною комісією факультету економіки та бізнесу зі спеціальності 242 «Туризм» за ОПП «Туризм» (на основі повної загальної середньої освіти та ОКР «Молодший спеціаліст»)

Протокол № 1 від “02”вересня 2022 року

Голова, доцент Анна КОСТЯКОВА
(підпис) (прізвище та ініціали)

1 Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів 5	Галузь знань 24"Сфера обслуговування" (шифр і назва)	За вибором студента	
Загальна кількість годин – 150 годин	Спеціальність: 242 «Туризм»	Курс	Семестр
Змістових модулів – 2		4-й, 3с	8-й, 6-й
Тижневе навантаження: аудиторних занять – 4 год. самостійна робота студента – 9,5 год.	Ступінь вищої освіти: <u>«Бакалавр»</u>	Вид занять	Кількість годин
		Лекції	18 год.
		Лабораторні заняття	-
		Практичні заняття	18 год.
		Семінарські заняття	-
		Самостійна робота	114 год.
		Форма контролю: диф. залік	

2 МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета курсу - формування системи фундаментальних знань з невизначеності, ризику та економічної безпеки, засвоєння теоретичних, методологічних засад економічного ризику та економічної безпеки, ключових критеріїв, оцінки їх рівня та способів оцінки ризику та забезпечення економічної безпеки підприємства.

Завдання курсу – формування розуміння змісту поняття «невизначеність», «ризик», «безпека» на різних рівнях економіки; формування уявлення та розуміння основних видів та джерел ризику і загроз економічної безпеки підприємства; формування уявлення та розуміння основних методологічних засад економічного ризику та економічної безпеки; ключових критеріїв, оцінки рівня ризику та економічної безпеки підприємства.

Предмет курсу – загальні закономірності, принципи і основні напрями кількісної та якісної оцінки ризику і забезпечення економічної безпеки підприємства.

У результаті вивчення дисципліни **здобувач повинен**

знати:

- теоретичні та методологічні засади економічного ризику та економічної безпеки;
- природу економічного ризику та характер його впливу на ефективність економічної системи;
- головні підходи до класифікації економічних ризиків та їх видову сукупність, характерну окремим напрямкам господарської діяльності;
- основні джерела та види загроз економічної безпеки підприємства.

вміти:

- визначити на основі комплексного аналізу рівень ризикованості виду господарської діяльності;
- здійснювати кількісну та якісну оцінку економічного ризику;
- здійснювати оцінку рівня економічної безпеки підприємства;
- розробляти обґрунтовані напрями та заходи із забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства;
- компетентно визначати припустимі межі прийняття ризику суб'єктами господарської діяльності;
- готувати рекомендації, пропозиції до проєктів стратегій розвитку підприємств, спрямованих на адекватну відповідь реальним та потенційним загрозам економічній безпеці підприємства.

3 ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. «Сутність ризику у сучасному підприємстві».

Тема 1. Сутність ризику як економічної категорії.[3, с. 85-132; 6, с. 96-145; 7, с.76-96; 11, с. 79-125; 12, с. 96-102]

Розвиток трактувань ризику як економічного явища. Об'єктивно-суб'єктивні теорії ризику. Суб'єктивність, вербальність моделювання ситуації, оцінка ймовірних обставин. Сутнісна характеристика ризику. Ризик як економічна категорія. Чинники впливу на ступінь ризику. Економічна свобода – детермінанта невизначеності і ризику. Ризик, як результат взаємодії суб'єкта з ринковим середовищем. Основні властивості ризику: альтернативність, конфліктність, правомірність, результативність та невизначеність, результативність ризику. Функції ризику в підприємницькій діяльності. Характеристика аспектів вияву, різновиди функцій. Сутність невизначеності та основні чинники її появи. Об'єктивні і суб'єктивні складові невизначеності, їх взаємозв'язок. Асиметрія інформації. Підходи до визначення невизначеності, її ієрархії за впливом на господарську діяльність. Органічна єдність понять «невизначеність» та «ризик», їх відмінність. Ефект інформаційного конусу. Поняття багатокритеріальності, конфліктності та їх причини. Вектор розвитку в умовах невизначеності. Суперечливість цілей (критеріїв) підприємницьких структур.

Тема 2. Зовнішні ризики у сучасному підприємстві [1, с. 85-145; 3, с. 76-163]

Класифікація зовнішніх підприємницьких ризиків. Ризики країни, валютні, інфляційні, ризики форс-мажорних обставин. Методи зниження конверсійних ризиків. Підходи до управління інфляційним ризиком.

Тема 3. Внутрішні ризики у сучасному підприємстві [1, с. 85-145; 3, с. 76-163]

Класифікація внутрішніх підприємницьких ризиків. Ризики зумовлені діяльністю самого підприємства, його параметрів чи контрагентів. Модель з двома ризикованими активами. Коефіцієнт Бета. Відхилення від ставки рівноваги. Вибір між інвестиціями у ризиковані і безризиковані активи. Рівновага інвестора.

Тема 4. Мінімізація ризиків: основні заходи та процедури [5, с. 86-153; 7, с. 5-53; 12, с. 165-205]

Основні заходи мінімізації ризиків. Відхилення ризику. Упередження ризиків. Трансфер ризику. Хеджування та страхування ризиків.

Змістовий модуль 2. «Економічна безпека підприємства»

Тема 5. Теоретичні основи економічної безпеки підприємства [8, с. 66-103; 9, с. 86-132; 10, с. 96-175]

Сутність та еволюція поняття економічної безпеки підприємства.

Характеристика загроз зовнішнього середовища, їх вплив на систему безпеки підприємства. Внутрішнє середовище підприємства як основа протидії загрозам.

Тема 6. Система економічної безпеки підприємства. Призначення, властивості, функції, структура [8, с. 86-153; 9, с. 5-53; 10, с. 165-205]

Призначення, властивості та функції системи економічної безпеки підприємства. Структура системи економічної безпеки підприємства за функціональним підходом. Структура системи економічної безпеки підприємства за об'єктно-суб'єктивним підходом

Тема 7. Показники-індикатори економічної безпеки підприємства [9, с. 86-153; 10, с. 5-53]

Поняття про індикатори та складові структури економічної безпеки. Показники фінансово-економічної безпеки. Показники техніко-технологічної безпеки. Показники інноваційної безпеки. Показники ринкової (маркетингової) безпеки. Показники інвестиційної безпеки

4 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Номер тижня	Вид занять	Тема заняття або завдання на самостійну роботу	Кількість				балів
			годин				
			лк	лаб.	пр.	СРС	
Змістовий модуль 1 «Сутність ризику у сучасному підприємстві»							
1-2	Лекція 1-2	Тема 1. Сутність ризику як економічної категорії	4	-	-	-	-
	Практична робота 1	Обґрунтування рішень в умовах ризику та невизначеності	-	-	2	-	6
	Практична робота 2	Побудова імітаційної моделі оцінки ризику проекту	-	-	2	-	6
	Самостійна робота 1	Робота на освітньому порталі	-	-	-	11	2,5
3	Лекція 3	Тема 2. Зовнішні ризики у сучасному підприємстві	2	-	-	-	-
	Практична робота 3	Оцінка зовнішніх ризиків	-	-	2	-	6
	Самостійна робота 2	Робота на освітньому порталі	-	-	-	11	2,5
4	Лекція 4	Тема 3. Внутрішні ризики у сучасному підприємстві	2	-	-	-	-
	Практична робота 4	Складання розподілу імовірностей та розрахунок основних показників ризику	-	-	2	-	6
	Самостійна робота 3	Робота на освітньому порталі	-	-	-	11	2,5
5	Лекція 5	Тема 4. Мінімізація ризиків: основні заходи та процедури	2	-	-	-	-

	Практична робота 5	Розрахунок коефіцієнту кореляції та ступеня ризику портфеля цінних паперів	-	-	2	-	6
	Самостійна робота 4	Робота на освітньому порталі	-	-	-	11	2,5
6-7	Самостійна робота	Підготовка до написання ПМК I	-	-	-	11	-
	ПМК I	Підсумковий контроль за змістовий модуль I	-	-	-	-	10
Всього за змістовий модуль 1 – 75 год.			10	-	10	55	50
Змістовий модуль 2 «Економічна безпека підприємства»							
8	Лекція 6	Тема 5. Теоретичні основи економічної безпеки підприємства	2	-	-	-	-
	Практична робота 6	PEST-аналіз зовнішнього середовища підприємства	-	-	2	-	7,5
	Самостійна робота 5	Робота на освітньому порталі	-	-	-	15	2,5
9	Лекція 7	Тема 6. Система економічної безпеки підприємства. Призначення, властивості, функції, структура	2	-	-	-	-
	Практична робота 7	Встановлення рекомендованої величини резервного фонду та ефективності страхування діяльності підприємства	-	-	2	-	7,5
	Самостійна робота 6	Робота на освітньому порталі	-	-	-	15	2,5
10-11	Лекція 8-9	Тема 7. Показники-індикатори економічної безпеки підприємства	4	-	-	-	-
	Практична робота 8	Аналіз наявності фінансових резервів	-	-	2	-	7,5
	Практична робота 9	Аналіз економічної безпеки підприємства та розробка рекомендацій щодо її підвищення	-	-	2	-	7,5
	Самостійна робота 7	Робота на освітньому порталі	-	-	-	15	5
12	Самостійна робота	Підготовка до написання ПМК II	-	-	-	14	-
	ПМК II	Підсумковий контроль за змістовий модуль II	-	-	-	-	10
Всього за змістовий модуль 2 – 75 год.			8	-	8	59	50
Всього з навчальної дисципліни – 150 год.							100

5. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ №-1

1. Поняття невизначеності та ієрархія її видів
2. Аналіз головних чинників невизначеності
3. Головні підходи до класифікації невизначеності
4. Присутність ефекту інформаційного конусу у господарській діяльності
5. Причини багатокритеріальності та конфліктності
6. Об'єктивно-суб'єктивні теорії ризику
7. Система постулатів ризику
8. Сутність економічного ризику
9. Основні властивості ризику
10. Функції ризику
11. Ризик країни.
12. Валютний ризик.
13. Ризик інфляції
14. Ризики стихійного лиха (форс-мажорних обставин).
15. Галузевий ризик.
16. Виробничий (операційний) ризик.
17. Комерційний ризик.
18. Транспортний ризик.
19. Фінансовий ризик.
20. Аудиторський ризик.
21. Контроль за ризиком та метод його оптимізації.
22. Організаційні методи зниження ризику.
23. Економічні методи зниження ризику.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ №-2

1. Суть та еволюція поняття економічної безпеки підприємства
2. Характеристика загроз зовнішнього середовища, їх вплив на систему безпеки підприємства.
3. Внутрішнє середовище підприємства як основа протидії загрозам. Призначення, властивості та функції системи економічної безпеки підприємства
4. Структура системи економічної безпеки підприємства за функціональним підходом
5. Структура системи економічної безпеки підприємства за об'єктно-суб'єктивним підходом
6. Основні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства
7. Суб'єкти використання оцінок економічної безпеки підприємств
8. Поняття про індикатори та складові структури економічної безпеки
9. Показники фінансово-економічної безпеки
10. Показники техніко-технологічної безпеки

11. Показники інноваційної безпеки
12. Показники ринкової (маркетингової) безпеки
13. Показники інвестиційної безпеки

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Верченко П. І. Ризикологія: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / [Верченко П. І. Великоіваненко Г. І., Демчук Н. В. та ін.] — К.: КНЕУ, 2006. — 176 с.
2. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. — К.: КНЕУ, 2004. — 480 с.
3. Вітлінський В. В., Верченко П.І. КАналіз, моделювання та управління економічним ризиком: Навч.-метод. Посібник для сам ост. Вивч. Дисц. — К.: КНЕУ, 2000. — 292с.
4. Вітлінський В. В., Наконечний С. І., Шарапов О. Д. Економічний ризик і методи його вимірювання: Підручник. — К.: ІЗМН, 2000. — 252с.
5. Даниленко А. Очікувані зовнішні фактори розвитку та ризики для української економіки у 2011-2012 роках / А.Даниленко, В. Домрачев // Вісник НБУ, травень 2011. — С. 10 – 15.
6. Економічний ризик: ігрові моделі: Навч. посібник / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко, А. В. Сігал, Я. С. Наконечний; за ред. В. В. Вітлінського. — К.: КНЕУ, 2002. - 446 с.
7. Ковальчук Н.П. Економічні ризики: класифікація, принципи і способи оцінювання / Н.П. Ковальчук // Актуальні проблеми економіки. - №10 (124). – 2011. – С. 31-37.
8. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. К.: Лібра, 2003. 280 с.
9. Кравчук Н.Я., Колісник О.Я., Мелих О.Ю. Фінансова безпека: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Вектор, 2010. 277 с.
10. Лебедко С. А. Систематизація теоретичних підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства». Ефективна економіка. 2015. №11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4512>
11. Лук'янова В. В., Головач Т. В. Економічний ризик. Навчальний посібник. — К.: Академвидав, 2007. — 462 с.
12. Машина Н. І. Економічний ризик і методи його вимірювання. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 188 с.
13. Резнікова О.О. Проблеми стійкості України до глобальних ризиків: економічний аспект / О.О. Резнікова // Стратегічні пріоритети, №1(26). – 2013. – С. 61-65.
14. Феленчак Ю.Б. Історичні аспекти формування ризику як категорії суспільних досліджень / Ю.Б. Феленчак // Сталий розвиток економіки. - №1. – 2012. – С. 48-52.
15. Чепурко В. В. Экономический риск аграрного производства: теория и методы оценки, управление. — Симферополь: Таврия, 2000. — 183с.

Допоміжна література

1. Антикризисное управління економічним розвитком регіонів : колективна монографія / за ред. Н. С. Іванової. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2019. 226 с. URL:<http://elibrary.donnuet.edu.ua/id/eprint/1340>
2. Іванова Н.С. Прогнозування економічної безпеки регіонів для забезпечення безпеки національної економіки: монографія. Кривий Ріг : ФОП Чернявський Д.О., 2018. 381 с. URL: <http://elibrary.donnuet.edu.ua/id/eprint/1340>
3. Вітлінський В. В., Верченко П. І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. — К.: КНЕУ, 2000. — 292 с.
4. Вітлінський В. В. Актуальні проблеми ризикології. — К.: КНЕУ, 1996. Деп. в ДНТБ України. №Ук 96. — 40с.
5. Вітлінський В. В., Наконечний С. І. Ризик у менеджменті. — К.: Борисфен-М, 1996, — 336 с.
6. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посібник / Вітлінський В. В., Пернарівський О. В., Наконечний Я. С., Великоіваненко Г. І.; за ред. В. В. Вітлінського. — К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. — 251 с.
7. Мирзоахмедов Ф. М. Математическая модель и методы управления производством, с учетом случайных факторов. — К.: Наукова думка, 1991.—224с.
8. Раис Т., Койли Б. Финансовые инвестиции и риск: Пер. с англ. — К.: Торгово-издательское бюро ВНУ, 1995. — 592 с.
9. Устенко О. Л. Теория экономического риска. — К.: МАУП., 1997. — 164с.
10. Ястремський О. І. Моделювання економічного ризику. — К.: Либідь, 1992. —176с.
11. Ястремський О. І. Основи теорії економічного ризику: Навч. посібник. — К.: АртЕк, 1997. — 248 с.
12. Ястремський О. І., Грищенко О. Г. Основи мікроекономіки: Підручник. — К.: Знання, 1998. — 674с.

7. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Освітній портал ТДАТУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://op.tsatu.edu.ua/course/view.php?id=2619>
2. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Сайт Міністерства економіки України [Електронний ресурс] <http://www.me.kmu.gov.ua/>